મહાવીર જીવનનો મહિમા

[પં૦ બેચરદાસ જીવરાજ દોશી]

પ્રકાશક
એસ૦ જે૦ શાહ
ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય
માદલપુર—અમદાવાદ

વી૦ ૨૪૫૪
વી૦ ૧૯૮૪

મહાવીર જયંતિ
દ્વિતીય ચૈત્ર સુદ ૧૩

મૂલ્ય બે આના

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

મુદ્રકઃ પુરૂષોત્તમ શંકરદાસ
ઉત્કૃષ્ટ મુદ્રણાલય, રીચીરોડ પુલ નીચે—અમદાવાદ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

महावीर जीवननो महिमा

[ले० पं० बेचरदास जीवराज दोशी]

"देवागमनभोयानचामरादिविभूतयः । मायाविष्वपि दृश्यन्ते नातस्त्वमसि नो महान् ॥"

समंतभद्र स्वामी.

મિત્રો તરફથી અનેકવાર સૂચવવામાં આવે છે કે શ્રી 'મહાવીરજીવન' વા એ વિષે કાંઈ લખાય તો સારું. સૂચના કરનારાઓ તો આ કામ સરળ છે એમ સમજીને સૂચવે છે પણ જેમ જેમ જૈનઆગમ-સાહિત્ય, બૌદ્ધત્રિપિટિકો, ઉપનિષદાદિ આર્ય સાહિત્યને વિશેષ વિશેષ જોતો જાઉં છું તેમ તેમ એ કામ કઠણ લાગતું જાય છે. જે મહાપુરૂષનું જીવન લખવાને લેખિની ચલવવી છે તેમને વિષે ન્યૂનાધિક લખાવાદ્વારા જરાય અન્યાય ન થાય અને વાચકવર્ગને પ્રેરક તથા હિતકર સત્ય દર્શાવી શકાય તોજ કોઇના પણ જીવન લખનારનો શ્રમ સફળ થયો ગણાય. વર્તમાનમાં તો સમસમયી પુરૂષોના જીવનવૃત્તાંતમાં પણ એ ઉદ્દેશ ઘણો ઓછો સચવાતો જણાય છે. એ ઉદ્દેશને સિદ્ધ કરવા માટે સ્થિરતા, તટસ્થતા, જીવનવિષયક અંતરંગ અને બહિરંગસામગ્રી, વિશાળદૃષ્ટિ વગેરે સાધનોને જીવનલેખકે જરૂર મેળવવાં જોઇએ. એ સાધનોને મેળવ્યા સિવાય લખાતાં જીવનચરિત્રો ઘણે ભાગે પોતાના નાયકને અને વાચકવર્ગને અન્યાયકારી થઇ પડે છે. ભગવાન મહાવીર તો આપણાથી સર્વપ્રકારે પરોક્ષ છે એટલે એમનું જીવન લખવા માટે તો ઉપર્યુક્ત સામગ્રી મેળવ્યા સિવાય એ વિષે કાંઇ પણ લખવું તેને હું ઐતિહાસિક અને સામાજિક જોખમ સમજું છું. અહીં જે વાત થાય છે તે પૌરાણિક (પુરાણની માફક લખાયલા) અને દંતકથામય (પરંપરાથી ચાલી આવતા) જીવનને લગતી નથી પણ, આ વૈજ્ઞાનિક સમયમાં લોકો જે જાતના જીવનચરિત્રની અપેક્ષા રાખે છે તેની વાત છે. એમ તો પ્રાકૃત અને સંસ્કૃતમાં તેમજ જૂની કે નવી ભાષામાં લખાએલાં કેટલાંય મહાવીર ચરિત્રો પ્રસિદ્ધ થઇ ચૂકયાં છે અને એથી પણ વધારે હજુ ભંડારોમાં અપ્રગટપણે પડેલાં છે. મહાવીરજીવન લખવાનું કામ અશકય કે કઠણ છે એમ તો નથી જ પણ મારા જેવા કાર્યાંતરવ્યગ્ર (એક કાર્ય સાથે બીજું કાર્ય કરવાને કંટાળનાર) ને માટે તો તે કઠણ જ લેખાય; તે પણ એટલા માટે કે એ કામ ઘણા સમયની અપેક્ષા રાખે છે એ એક જ કારણને લીધે તે કામને હું કઠણ ગણું છું. એ સિવાયની જીવન વિષેની બીજી કેટલીક સામગ્રી મારે માટે દુષ્પ્રાપ્ય જેવી તો નથી જ. એ વિષે હું તો લખું ત્યારે લખું પણ એ જીવન ચરિત્ર લખવા માટે મારા મનમાં જે જે રેખાઓ અંકાઇ છે તે અહીં દર્શાવી દઉં કે જેથી શ્રીમહાવીરના બીજા લેખકોને મારી એ રેખાઓ કદાચ ઉપયોગી થાય.

અંતરંગ સામગ્રી:

૧ ભગવાન મહાવીર પ્રત્યે અકૃત્રિમ (સ્વાભાવિક) ભક્તિ હોવી જોઇએ.

૨ શ્રદ્ધા, પ્રજ્ઞા (બુદ્ધિ), સમતા (સમભાવ), સ્મૃતિ એ બધું લેખકની વૃત્તિમાં સમતોલપણે હોવું જોઇએ; શરીરમાં વાત, પિત્ત, કફ સમાન હોય ત્યાં સુધી શરીરની સ્વસ્થતા સચવાઈ રહે છે અને જ્યારે એ ત્રણેમાં એક પણ વધે કે ઘટે ત્યારે શરીર રોગી બને છે. તેજ પ્રકારે ઉપર્યુક્ત શ્રદ્ધા વગેરે માનસિક ગુણો સમતોલપણે હોય તો જ લેખકથી કોઈ પણ વિચારને બરાબર ન્યાય આપી શકાય અને એ ગુણોમાંનો એકાદ પણ પ્રમાણમાં વધ્યો કે ઘટયો હોય તો ભલભલા લેખકો પણ કોઇ વિચારને ન્યાય આપવાને બદલે પોતાનેજ ન્યાય આપતા જણાય છે.

૩ લેખકમાં ત્યાગધર્મ પ્રત્યે વિશ્વાસ અને તેનામાં એનું વધારે નહિ તો ઓછામાં ઓછું વરસ વા છ માસ સુધીનું પરિશીલન અને એ પણ અવંચકપણે (આત્માને છેતર્યા વિના).

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

બહિરંગ યા અભ્યાસસામગ્રી

૪ જૈનધર્મનો સાંપ્રદાયિક અને ઐતિહાસિક એ બન્ને દૃષ્ટિએ અભ્યાસ.

૫ અહિંસા દૃષ્ટિનો વાસ્તવિક અભ્યાસ.

૬ અનેકાંતવાદના મર્મનો સ્પષ્ટ પરિચય.

૭ જૈનધર્મની જૂની કે નવી અને નાની કે મોટી વર્તમાન વા વિચ્છિન્ન દરેક શાખાનો પૂરો પરિચય.

૮ મૂળ આગમ, નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, ચૂર્ણિ, અવચૂર્ણિ, ટીકા અને ટબ્બા સુધીના ગ્રંથોનો અભ્યાસપૂર્વક પરિચય.

૯ છેદસૂત્રો ઉપરથી નીકળતા સમાજબંધારણનો અભ્યાસ.

૧૦ કર્મશાસ્ત્ર અને માનસશાસ્ત્રનો તુલનાત્મક પરિચય.

૧૧ જૈનધર્મના ખાસ ખાસ આચાર્યોના જીવનનો પરિચય.

૧૨ જૈનધર્મ (ધર્મ એટલે સંપ્રદાય)માં ક્રાંતિ કરનારા આચાર્યોના જીવનનો પરિચય,

૧૩ જૈનધર્મની બન્ને શાખાનાં ખગોળ અને ભૂગોળનો પૃથક્કરણપૂર્વક અભ્યાસ.

જૈનેતર (વૈદિક હિન્દુ) તથા મુસલમાન અને ખ્રીસ્તી આદિ ધર્મોના દૃષ્ટિએ ભૂગોળ અને ખગોળનો પરિચય.

પૌરાણિક દૃષ્ટિએ ભૂગોળ અને ખગોળનો અભ્યાસ.

વર્તમાન સમયની નવી અને જૂની દૃષ્ટિએ પણ ભૂગોળ અને ખગોળનું અવલોકન.

૧૪ મગધ દેશનો પર્યટનપૂર્વક પરિચય.

૧૫ શ્રીમહાવીરે પોતાના વિહારથી પવિત્ર કરેલાં પ્રત્યેક સ્થળોનો સૂક્ષ્મેક્ષણપૂર્વક પરિચય.

૧૬ જૈનધર્મની બન્ને શાખાના અને ઇતરધર્મની સર્વ શાખાના સ્વર્ગ અને નરક સંબંધી પ્રત્યેક ઉલ્લેખોનો ઊંડો અભ્યાસ.

૧૭ વર્તમાન સમયની નવી અને જૂની રીતે સ્વર્ગ અને નરકનો અભ્યાસ.

૧૮ સ્વર્ગ અને નરકની ભૂગોળ બતાવનારાં બંગાળી, હિંદી અને મરાઠી પુસ્તકોનો અભ્યાસ.

૧૯ ઇંદ્રાદિક શબ્દોની સમજૂતી માટે પ્રાચીન વ્યુત્પત્તિશાસ્ત્ર–નિરુક્તાદિ–નો ઊંડો અભ્યાસ.

૨૦ સર્વ દર્શનના મૂળ મૂળ પ્રાચીન ગ્રંથોનો (ઉપયોગ પૂરતો) અભ્યાસ.

૨૧ બૌદ્ધોના પાલીગ્રંથોનો–ત્રિપિટકોનો–અને મહાયાન સંપ્રદાયના સંસ્કૃત ગ્રંથોનો પરિચય.

બૌદ્ધગ્રંથોમાં અનેક સ્થળે ભગવાન મહાવીર (નાતપુત્ત) અને તેના શિષ્યો વિષે કહેવામાં આવ્યું છે, મહાવીર જીવનનો કોઇ પણ લેખક એ હકીકતોને સમજ્યા સિવાય ભગવાનના જીવનને ઠીક ઠીક નજ આલેખી શકે. નમૂના તરીકે શ્રીબુદ્ધના જન્માદિ પ્રસંગને અંગે બૌદ્ધગ્રંથ લલિતવિસ્તરમાં જે હકીકત વર્ણવવામાં આવી છે તે હકીકત સાથે શ્રીમહાવીરના જન્માદિપ્રસંગનું વર્ણન ઘણે અંશે શબ્દશઃ અને અર્થશઃ મળતું આવતું જણાય છે, જેનો મૂળપાઠ* અનુવાદ સાથે અહીંજ સરખામણી અર્થે આપી દઉં છું.

કલ્પસૂત્રઃ

૧ ' એ વાત બની નથી, એ વાત બને નહિ અને એ વાત બનશે પણ નહિ કે અરિહંતો, ચક્રવર્તિઓ બલદેવો કે વાસુદેવો અંતકુલોમાં, પ્રાંતકુલોમાં, તુચ્છકુલોમાં, દરિદ્રકુલોમાં, કૃપણકુલોમાં, ભિક્ષુકકુલોમાં અને બ્રાહ્મણકુલોમાં જન્મ્યા હતા, જન્મે છે કે જન્મશે.

અરિહંતો, ચક્રવર્તિઓ, બલદેવો કે વાસુદેવો ઉગ્રકુલોમાં, ભોગકુલોમાં, રાજન્યકુલોમાં, ક્ષત્રિયકુલોમાં, હરિવંશકુલોમાં કે એવા જ બીજા કોઇ વિશુદ્ધ જાતિ કુલ વંશમાં જન્મ્યા હતા, જન્મે છે અને જન્મશે.''

લલિતવિસ્તરઃ

૧ '' હે ભિક્ષુઓ ! બોધિસત્ત્વ કુલવિલોકન કરે છે તેનું શું કારણ ?

બોધિસત્ત્વો હીનકુલોમાં જન્મતા નથી. જેવા કે ચંડાલકુલોમાં, વેણુકારકુલોમાં, રથકારકુલોમાં, પુક્કસકુલોમાં અર્થાત્ એવા નીચ કુલોમાં જન્મતા નથી.

તેઓ બે જ જાતના કુલોમાં જન્મ લે છે. બ્રાહ્મણકુલમાં કે ક્ષત્રિયકુલમાં. જ્યારે પ્રજા બ્રાહ્મણગુરૂક હોય છે ત્યારે બ્રાહ્મણકુલમાં અને પ્રજા જ્યારે ક્ષત્રિયગુરૂક હોય છે ત્યારે ક્ષત્રિયકુલમાં જન્મ લે છે. '' **પૃ૦ ૨૧**

---

* બન્ને મૂળપાઠો જુદા પરિશિષ્ટમાં આપ્યા છે.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૨ "તે કાલે તે સમયે કે જ્યારે શુભગ્રહોનો યોગ થયો હતો, દિશાઓ સૌમ્ય અને નિર્મળ હતી, બધાં શકુનો અનુકૂળ હતાં, અનુકૂળ પવન વાતો હતો, પૃથિવી ફળદ્રુપ થયેલી હતી અને બધા દેશો પ્રસન્ન અને આનંદિત હતા તે સમયે ત્રિશલા-ક્ષત્રિયાણીએ ભગવાન્ મહાવીરને જન્મ આપ્યો હતો.

ટીકાઃ

જે વખતે ભગવાન મહાવીર જન્મ્યા ત્યારે—દિશાઓ પ્રસન્ન અને મુદિત હતી. મીઠો પવન મંદ મંદ વાતો હતો, ત્રિલોકમાં સઘળે ઝળહળાટ થઈ રહ્યો હતો, ગગનમાં દુંદુભિ ગાજતો હતો, જે નારકોને એકક્ષણ પણ સુખ ન હોય તેઓને પણ સુખનો શ્વાસ લેવાનો પ્રસંગ આવ્યો હતો અને પૃથિવી પણ ફળફૂલોથી ખીલેલી હતી."

૩ "જ્યારે ભગવાન્ મહાવીર જન્મ્યા ત્યારે અધોલોકમાં રહેનારી આઠ દિક્કુમારીઓનાં આસનો કંપ્યાં, અવધિજ્ઞાનદ્વારા તે દિક્કુમારીઓએ જિનજન્મનો પ્રસંગ જાણી ત્રિશલારાણીના સૂતિકાઘર તરફ પ્રયાણ કર્યું. તે આઠનાં નામ આ પ્રમાણે છેઃ

૨ "ચરમભવિક બોધિસત્ત્વ જ્યારે જન્મ લે છે, જ્યારે અનુત્તર સમ્યક્ સંબોધિને પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે જે જાતના ઋદ્ધિ પ્રાતિહાર્યો થાય છે તે આ પ્રમાણે છેઃ

હે ભિક્ષુઓ! તે સમયે બધા પ્રાણિઓ રોમાંચિત થાય છે, મોટા પૃથિવીચાલનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે એટલે પૃથિવી કંપે છે, (સરખાવો મેરૂકંપ) કોઈએ વગર વગાડયે જ સાત જાતનાં દિવ્ય વાજાંઓ વાગે છે, સર્વ ઋતુ અને સમયના વૃક્ષો ફુલે છે અને ફળે છે. વિશુદ્ધ આકાશથી મેઘનાદ સંભળાય છે; નિર્મળ આકાશથી ઝરમર ઝરમર મેહ વરસે છે; અનેક પ્રકારનાં દિવ્ય પુષ્પ, વસ્ત્ર, આભરણ, ગંધ અને ચૂર્ણથી સંમિશ્રિત થયેલા મીઠા, શીતળ અને સુગંધી વાયરા વાય છે; દિશાઓ અંધકાર, રજ, ધૂમ અને ધૂંવાડ વિનાની અને સુપ્રસન્ન રહે છે; ઉપર આકાશથી અદૃશ્ય, ગંભીર બ્રહ્મઘોષો સંભળાય છે; બધા ચંદ્રો, સૂર્યો, ઇંદ્રો, બ્રહ્માઓ અને લોકપાલોનાં તેજ અભિભૂત થઈ જાય છે; બધી અકુશળ ક્રિયાઓ અટકી જાય છે; રોગિઓના રોગો શમી જાય છે, ભુખ્યાઓની ભુખ ભાંગે છે તેમજ તરસ્યાઓની તરસ છીપે છે; દારૂડિયાનું ઘેન ઉતરી જાય છે; ગાંડાઓ સાજા થાય છે; આંધળાઓને આંખ મળે છે; બહેરાઓને કાન મળે છે; લુલાં લંગડાંઓની ખોડ મટી જાય છે; નિર્ધનિયા ધન પામે છે; કેદિઓ અને પૂરાએલા છૂટાં થાય છે; આવીચિ વગેરે બધા નરકોમાં પ્રાણિઓનાં દુઃખ ટળી જાય છે, તિર્યંચયોનિક પ્રાણિઓનો પારસ્પરિક ભય શમી જાય છે. અને યમલોકના જીવોની ભૂખ વગેરે દુઃખ મટે છે.' **પૃ. ૯૮**

"જ્યારે તત્ત્વદર્શકનો જન્મ થવાનો હોય છે ત્યારે અગ્નિ શાંત થાય છે, નદીઓ સુવ્યવસ્થતપણે વહે છે અને પૃથિવી કંપે છે. **પૃ૦ ૧૧૨**

૩ "હે ભિક્ષુઓ! જ્યારે બોધિસત્વ જન્મે છે ત્યારે તેની માતાની કૂખનું પડખું અક્ષત અને અનુપહત હોય છે—જેવું જન્મ્યા પહેલાં હોય છે તેવું જ જન્મ્યા પછી હોય છે. પાણીના ત્રણ કૂવાઓ બની જાય છે, સુગંધિ તેલની તળાવડીઓ બની જાય છે, પાંચ હજાર અપ્સરાઓ સુગંધી તેલ લઈને બોધિસત્ત્વની

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ભોગંકરા, ભોગવતી, સુભોગા, ભોગમાલિની, સુવત્સા, વત્સમિત્રા, પુષ્પમાલા અને આનંદિતા.

મેઘંકરા, મેઘવતી, સુમેધા, મેઘમાલિની, તોયધારા, વિચિત્રા, વારિષેણા અને બલાહકા એ આઠ આઠ દિક્કુમારીઓ ઊર્ધ્વલોકથી આવી અને તેઓએ સૂતિકા-ગૃહની આસપાસ યોજન—ચાર ગાઉ—જેટલી જમીન સંવર્ત વાયુદ્વારા શુદ્ધ કરી અને તેટલામાં જ સુગંધી પાણી અને ફુલની વૃષ્ટિ કરી. એ દરેક દિક્કુમારીઓ સાથે ચાર ચાર હજાર સામાનિકો હોય છે, ચાર ચાર મહત્તરાઓ હોય છે, સોળ સોળ હજાર અંગરક્ષકો હોય છે, સાતસો સાતસો સૈનિકો હોય છે અને બીજા પણ અનેક મહર્ધિક દેવો હોય છે. હવે નંદા, ઉત્તરા-નંદા, આનંદા, નંદિવર્ધના, વિજયા, વૈજયંતી, જયંતી અને અપરાજિતા—એ આઠે પૂર્વરૂચકથી આવીને ત્રિશલાના સૂતિકાગૃહમાં દર્પણ ધરીને ઉભી રહે છે." ઇત્યાદિ બધી દિક્કુમારિકાઓનો વર્ણક સમજી લેવો.

૪ "આકાશમાં ધર્મચક્ર, ચામરો, પાદપીઠ સાથેનું ઉજ્જવલ સિંહાસન, ત્રણ છત્રો, રત્નમય ધ્વજ અને ભગવાનના ચરણન્યાસ માટે સોનાનાં કમલો આ બધું ભગવાન વિહાર કરે છે ત્યારે થાય છે."

શ્રીહેમચંદ્રાચાર્યકૃત અભિધાનચિંતામણિ.

માતા પાસે આવે છે અને સૂતિકાને લગતો કુશળ પ્રશ્ન પૂછે છે. પાંચ હજાર અપ્સરાઓ દિવ્ય લેપ લઈને આવે છે, પાંચ હજાર અપ્સરાઓ દિવ્ય ગંધો-દક લઈને આવે છે, પાંચ હજાર અપ્સરાઓ દિવ્ય બાજોઠિયાં લઈને આવે છે, પાંચ હજાર અપ્સ-રાઓ દિવ્ય વાજાં લઈને આવે છે અને આ જંબૂ-દ્વીપમાં જે બાર એવા પંચાભિજ્ઞ ઋષિઓ છે તેઓ બધા આકાશ માર્ગ દ્વારા શુદ્ધોદન (શ્રીબુદ્ધના પિતા) પાસે આવીને વધામણું આપે છે." પૃ. ૧૧૦

હવે તે વખતે સાઠ હજાર અપ્સરાઓ કામાવ-ચરદેવલોકથી આવીને માયાદેવીની સેવા કરવા લાગે છે.'

પૃ૦ ૯૫

૪ "જ્યારે બુદ્ધ ભગવાન ચાલે છે ત્યારે આકા-શમાં કોઈએ નહીં ધરેલું એવું દિવ્ય, ધોળું અને વિશાલ છત્ર, બે સુંદર ચામર એની પછવાડે પછવાડે એ જ્યાં જાય છે ત્યાં જાય છે. બોધિસત્ત્વ પગ ઉંચો કરે છે—ચાલવાને પગ ઉપાડે છે—ત્યાં કમલોનો પ્રાદુ-ર્ભાવ થાય છે."

---

૨૨ વેદ અને વેદાંગોનો પરિચય.

૨૩ ઉપનિષદોનું ચિંતન.

૨૪ મહાભારત, પુરાણો અને સ્મૃતિઓનું અવલોકન.

૨૫ ગૃહ્યસૂત્ર, કલ્પસૂત્ર અને શ્રૌતસૂત્રોનો અભ્યાસ.

૨૬ બ્રાહ્મણ અને આરણ્યકોનું અન્વેષણ.

૨૭ કુરાનનો પરિચય.

૨૮ ઝંદ અવેસ્તાનો ભાષા અને ભાવ એ બન્ને દૃષ્ટિએ અભ્યાસ.

૨૯ બાઇબલનો અભ્યાસ.

૩૦ ખાસ ભગવાન મહાવીર વિષે મૂળ આગમોમાં નિર્યુક્તિઓમાં, ભાષ્યોમાં, ચૂર્ણિઓમાં, અવચૂ-રિઓમાં અને ટીકાઓમાં જે જે કાંઈ લખાયું હોય તેનું કાળક્રમવાર સંકલન.

૩૧ ભગવાન મહાવીર વિષે કથાવિષયક જૈન ગ્રંથોમાં જે કાંઈ આવ્યું હોય તેનો પરિચય.

૩૨ શ્વેતાંબર અને દિગંબર બન્ને શાખામાં સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અને લોકભાષામાં ભગવાન મહાવીરનાં જે જે ચરિત્ર લખાયાં છે તે બધાંનું કાળક્રમ-વાર સંકલન અને તેમાં લખાણને અંગે થએલો વધારો ઘટાડાનો પરિચય.

[કથાગ્રંથોમાં ઘણીવાર એકજ કથા ભિન્ન ભિન્ન રૂપે કહેલી હોય છે અને તેનું સૂક્ષ્મેક્ષણ કરતાં એમ પણ જણાય છે કે, એક કથા ઉપર વર્ણનના ઘણા પટો ચડેલા હોય છે અને તેમાં માત્ર કવિત્વ સિવાય બીજું કારણ સંભવતું નથી. ભગવાન મહાવીરની કથા વિષે પણ ઘણા પ્રસંગોમાં એમ બન્યું લાગે છે (?)

ભગવાન મહાવીરના જન્માભિષેકના વર્ણનનો પ્રસંગ મૂળ આચારાંગથી લઈને ઘણા ચરિત્રગ્રંથોમાં વર્ણવાએલો છે, તે જોતાં તે પ્રસંગ તે તે ચરિત્રોમાં અનેક ભિન્ન ભિન્ન રીતે ઉપલબ્ધ થાય છે. આચારાંગના ભાવના નામક ચોવીશમા અધ્યયનમાં એટલે તૃતીયચૂલામાં* ભગવાન મહાવીરના જન્મપ્રસંગથી માંડીને તીર્થસ્થાપન સુધીનો વૃત્તાંત આવે છે. તેમાં જન્માભિષેકનો પણ વર્ણક છે, ત્યાર પછી કલ્પસૂત્ર મૂળ અને આવશ્યકનિર્યુક્તિના ભાષ્યમાં એજ જન્માભિષેકનો વર્ણક છે. નિર્યુક્તિના ભાષ્યનો વર્ણક માત્ર 'મંદરગિરિ' ના ઉલ્લેખને લઈને પૂર્વોક્ત વર્ણકથી જુદો જણાય છે. આ પછીના ગ્રંથોમાં જન્માભિષેકને પ્રસંગે ઇંદ્રની શંકા, એના સમાધાન માટે મેરુનો પ્રકંપ વગેરે રસપૂર્ણ વર્ણકો (બારમા સૈકામાં) શ્રીનેમિચંદ્ર સૂરિના પ્રાકૃત 'મહાવીરચરિય' માં અને શ્રીહેમચંદ્ર સૂરિના મહાવીરચરિત્રમાં વા યોગશાસ્ત્રના આરંભમાં આવે છે. જ્યારે આ વિષે આચારાંગ મૂળમાં કે આવશ્યકનિર્યુક્તિના ભાષ્યમાં કશો ઉલ્લેખ મળતો નથી. તદુપરાંત આચારાંગના મૂળની ટીકા કરનાર શ્રીશીલાંકસૂરિ અને આવશ્યક નિર્યુક્તિની વૃત્તિ કરનાર શ્રીમાન હરિભદ્રસૂરિ પણ એ વિષે કોઈ ઈસારો સરખો પણ કરતા નથી, જો કે તેઓશ્રી બીજું તો ઘણું સરસ વર્ણન આપે છે.

બૌદ્ધના લલિતવિસ્તર ગ્રંથમાં પણ, બુદ્ધના જન્મ પ્રસંગે 'પૃથ્વી કંપી હતી' એ ઉલ્લેખ આગળ જણાવેલો છે. એક પ્રસંગનેજ લગતાં આવાં અનેક જુદાં જુદાં વર્ણનો મહાવીર ચરિત્રમાં પણ મળવાં અસંભવિત નથી. માટે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ મહાવીર ચરિત્ર લખનારે આ બધા ભિન્ન ભિન્ન ઉલ્લેખોનો પરિચય જરૂર ધરાવવોજ જોઈએ અને એ ઉપરથી નીકળતું ઐતિહાસિક રહસ્ય, કવિની દૃષ્ટિ અને શ્રદ્ધાપ્રધાન ભક્તનું હૃદય એ બધું વાચક વર્ગ સમક્ષ જરૂર સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ. વાચકોની સમજૂતી માટે મૂળ આચારાંગના એ ચોવીશમા અધ્યયનનો, કલ્પસૂત્રમૂળનો અને નિર્યુક્તિના ભાષ્યનો પાઠ અર્થ સાથે અહીં આપી દઉં છું:-

"तेणं कालेणं तेणं समएणं तिसला खत्तियाणी अह अन्नया कयाइ णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्ठमाणं राइंदियाणं वीतिक्कंताणं जे से गिम्हाणं पढमे मासे दोच्चे पक्खे चित्तसुद्धे तस्स णं चित्तसुद्धस्स तेरसीपक्खेणं हत्थुत्तराहिं जोगोवगतेणं समणं भगवं महावीरं आरोयारोयं पसूया ।

'તે કાળે, તે સમયે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ નવ માસ પૂરા થયા બાદ સાડા આઠ દિન વીતે છતે ઉનાળાના પહેલા માસ, બીજે પક્ષે, ચૈત્ર સુદિ ૧૩ના દિને, ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ક્ષેમકુશળે જન્મ આપ્યો.

जं णं राइं तिसला खत्तियाणी समणं भगवं महावीरं आरोयारोयं पसूया तं णं राइं भवणवइ-वाणमंतर--जोइसिय--विमाणवासिदेवेहिं य देवीहि य उवयंतेहि उप्पयंतेहि य एगे महं दिव्वे देवुज्जोए देवसण्णिवाते देवकहक्कहे उप्पिंजलगभूते यावि होत्था ।

જે રાતે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ ભગવાનને જન્મ આપ્યો તે રાતે ભવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક તથા વિમાનવાસી દેવદેવીઓના ઊતરવા તથા ઊપડવાથી એક મહાન્ દિવ્ય ઉદ્યોત, દેવોનો મેળાવડો, દેવોની કથંકથા [વાતચીત] તથા પ્રકાશ થઈ રહ્યો હતો.

* આ ચૂલાઓને શ્રીસ્થૂલભદ્રસ્વામીની બેન સીમંધર સ્વામી પાસેથી લાવ્યાં હતાં અને તે વખતે સંઘે એને આચારાંગ સાથે જોડી દીધી.

પરિશિષ્ટ પર્વ, સર્ગ ૯ પૃ. ૯૦ શ્લો. ૯૬-૧૦૦

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

जं णं रयणिं तिसला खत्तियाणी समणं भगवं महावीरं आरोयारोयं पसूया तं णं रयणिं बहवे देवा य देवीओ य एगं महं अमयवासं च गंधवासं च चुण्णवासं च पुप्फवासं च हिरण्णवासं च रयणवासं च वासिंसु ।

વળી, તે રાતે ઘણા દેવદેવીઓએ એક મોટી અમૃતની વૃષ્ટિ, ગંધની વૃષ્ટિ, ચૂર્ણની વૃષ્ટિ, ફૂલની વૃષ્ટિ, સોનારૂપાની વૃષ્ટિ, તથા રત્નોની વૃષ્ટિ વરસાવી.

जं णं रयणिं तिसला खत्तियाणी समणं भगवं महावीरं आरोयारोयं पसूया तं णं रयणिं भवणवइ-वाणमंतर-जोतिसिय-विमाणवासिणो देवा य देवीओ य समणस्स भगवओ महावीरस्स कोतुगभूतिकम्माइं तित्थयराभिसेयं च करिंसु "

આચારાંગ-ભાવનાધ્યયન-ચોવીશ, તૃતીયચૂલા.

અને એજ રાતે ચારે જાતના દેવદેવીઓએ મળી ભગવાન મહાવીરનું કૌતુક કર્મ, ભૂતિકર્મ તથા તીર્થંકરાભિષેક કર્યો.'

"तेणं कालेणं तेणं समएणं समणं भगवं महावीरं जे से गिम्हाणं पढमे मासे दुच्चे पक्खे चित्तसुद्धे तस्स णं चित्तसुद्धस्स तेरसीदिवसेणं नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्ठमाणं राइंदियाणं विइक्कंताणं उच्चट्ठाणगएसु गहेसु पढमे चंदजोए सोमासु दिसासु वितिमिरासु विसुद्धासु जइएसु सव्वसउणेसु पयाहिणाणुकूलंसि भूमिसप्पिंसि मारुयंसि पवायंसि निप्फन्नमेइणीयंसि कालंसि पमुइयपक्कीलिएसु जणवएसु पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं आरुग्गारुग्गं दारयं पयाया ।

'તે કાલે, તે સમયે ગ્રીષ્મઋતુના પ્રથમ માસમ બીજા પક્ષમાં, ચૈત્રના શુક્લ પક્ષમાં, ચૈત્રી સુદ ૧૩ ના દિવસે નવ માસ પરિપૂર્ણ થયે, તદુપરાંત સાડાસાત દિવસ વીતે પૂર્વરાત્રાપરરાત્રીના સમયે, હસ્તોત્તરા નક્ષત્રનો યોગ થયે, ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ ભગવાન મહાવીરને આરોગ્યપૂર્વક જન્મ આપ્યો. એમના જન્મ પ્રસંગે બધા ગ્રહો ઉચ્ચસ્થાનમાં હતા, પ્રથમ ચંદ્ર યોગ હતો, દિશાઓ નિર્મળ, વિશુદ્ધ અને સૌમ્ય હતી, બધાં શકુનો અનુકૂળ હતાં ભૂમિસર્પિ પવન પ્રદક્ષિણનો વાતો હતો, બધી પૃથ્વી ખીલેલી હતી, દેશો હર્ષિત અને આનંદિત હતા.

जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे जाए, सा णं रयणी बहुहिं देवेहिं देवीहि य आवयंतेहिं उप्पयंतेहिं य उप्पिंजलमाणभूआ कहकहगभूआ आवि हुत्था ॥ ९६ ॥

જે રાત્રે ભગવાન મહાવીર જન્મ્યા તે રાત્રે બહુ દેવ અને દેવીઓના ઉતરવા તથા ઉપડવાથી પ્રકાશ થઇ રહ્યો હતો અને દેવોની કથંકથા થઇ રહી હતી. ॥ ૯૬ ॥

जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे जाए तं रयणिं च णं बहवे वेसमणकुंडधारी तिरियजंभगा देवा सिद्धत्थरायभवणंसि हिरण्णवासं च सुवण्णवासं च वयरवासं च वत्थवासं च आभरणवासं च पत्तवासं

જે રાત્રે ભગવાન મહાવીર જન્મ્યા તે રાત્રે ઘણા વૈશ્રમણ કુંડધારી તિર્યગ્જૃંભગ દેવોએ સિદ્ધાર્થ રાજાના ભુવનમાં હિરણ્યની, સુવર્ણની, વજ્રની, વસ્ત્રની, આભરણની, પત્રની, પુષ્પની, ફલની, બીજની, માલ્યની

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

च पुप्फवासं च फलवासं च बीअवासं च मल्लवासं च गंधवासं च चुण्णवासं च वण्णवासं च वसुहारावासं च वासिंसु ॥ ९७ ॥

ગંધની, ચૂર્ણની, વર્ણની અને વસુધારાની વૃષ્ટિ કરી.૯૭

तए णं से सिद्धत्थे खत्तिए भवणवइवाणमंतरजोइसवेमाणिएहिं देवेहिं तित्थयरजम्मणाभिसेयमहिमाए कयाए समाणीए पच्चूसकालसमयंसि नगरगुत्तिए सदावेइ सद्दावित्ता एवं वयासी"॥९८॥
कल्पसूत्र.

ત્યાર પછી ભવનપતિ વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવોએ તીર્થંકરના જન્માભિષેકનો મહિમા કર્યે છતે સવારના પહોરમાં સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયે નગરના રક્ષકોને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું ॥ ૯૮ ॥

"एए चउदस सुमिणे पासइ
सा तिसलया सुहपसुत्ता ।
जं रयणिं साहरिओ
कुच्छिंसि महायसो वीरो ॥
तिहिं नाणेहिं समग्गो
देवीतिसलाइ सो अ कुच्छिंसि ।
अह वसइ सन्निगब्भो छम्मासे अद्धमासं च ॥
अह सत्तमम्मि मासे गब्भत्थो चेव
अभिग्गहं गिण्हइ ।
नाहं समणो होहं अम्मापिअरम्मि जीवन्ते ॥
दुण्ह वरमहिलाणं गब्भे वसिऊण
गब्भसुकुमालो ।
नवमासे पडिपुन्ने सत्त य दिवसे समइरेगे ॥
अह चित्तसुद्धपक्खस्स तेरसीपुव्वरत्तकालम्मि ।
हत्थुत्तराहिं जाओ कुण्डग्गामे महावीरो ॥
आहरण-रयणवासं वुट्ठं तित्थंकरम्मि जायम्मि ।
सक्को अ देवराया उवागओ आगया निहिणो ॥
तुट्ठाउ देवीओ देवा आणंदिआ सपरिसागा ।
भयवम्मि वद्धमाणे तेलुक्कसुहावहे जाए ॥
भवणवइवाणमंतरजोइसवासीविमाणवासी अ ।
सव्विड्ढीइ सपरिसा चउव्विहा आगया देवा ॥
देवेहिं संपरिवुडो देविंदो गिण्हिऊण तित्थयरं ।
नेऊण मंदरगिरिं अभिसेअं तत्थ कासी अ"॥
आ० नि० भा—पृ० १७९–१८० गा० ५७-६५

'જે રાતે મહાયશા વીર કૂખમાં સંહૃત થયા (તે રાતે) સુખપૂર્વક સૂતેલી તે ત્રિશલાએ ચૌદે સ્વપ્નો જોયાં.

ત્રણ જ્ઞાન સહિત તે (વીર) સાડા ૭ મહિના સુધી ત્રિશલાની કૂખમાં રહ્યા.

હવે સાતમે મહિને ગર્ભસ્થ જ (તે વીરે) અભિગ્રહ લીધો કે, 'માતા પિતા જીવતાં સુધી હું શ્રમણ થઈશ નહિ.'

બન્ને ઉત્તમ સ્ત્રીઓના ગર્ભમાં રહીને ગર્ભસુકુમાળ (મહાવીર) નવ માસ પૂરા થયા પછી અને તે ઉપર સાત દિવસ વીત્યા પછી ચૈત્ર શુદ તેરશે પૂર્વરાત્રીના સમયે હસ્તોત્તરા નક્ષત્રે કુંડગ્રામમાં જન્મ્યા.

તીર્થંકરનો જન્મ થયો; આભરણ રત્નોની વૃષ્ટિ થઈ, શક્ર દેવરાજ આવ્યો, અને નિધિઓ આવ્યા.

ત્રૈલોક્યને સુખાવહ એવા વર્ધમાન ભગવાનનો જન્મ થયો. દેવી અને દેવો પરિવાર સાથે તુષ્ટ થયા, આનંદિત થયા.

ભવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વિમાનવાસી એ ચારે પ્રકારના દેવો પરિવાર સાથે સર્વ ઋદ્ધિસહિત આવ્યા.

દેવોથી પરવરેલા દેવેંદ્ર તીર્થંકરને લઈને મંદરગિરિ તરફ જઈને ત્યાં અભિષેક કર્યો."

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૩૩ કર્ણાટકી ભાષામાં લખાએલા જૈન સાહિત્યનો પરિચય. તેમાં પણ શ્રીમહાવીર વિષે જે જે વાત લખાએલી હોય તેનો તો ખાસ પરિચય.

૩૪ વિદેશી લેખકોએ ભગવાન મહાવીર વિષે જે કાંઇ લખ્યું હોય તેનો સારો અભ્યાસ.

૩૫ પ્રાચીન રાજકારણનો પરિચય તથા પ્રાચીન સમાજ સ્થિતિનો પણ પરિચય.

૩૬ ભાષાશાસ્ત્રનો પણ થોડો પરિચય.

૩૭ સર્વધર્મના મૂળ પુરૂષોના જીવનનો સૂક્ષ્મ અભ્યાસ.

આટલી અભ્યાસ સામગ્રી પ્રાપ્ત કર્યા પછી પૂર્વોક્ત અંતરંગ સામગ્રીયુક્ત કોઇ એક વ્યક્તિ કે મંડળ શ્રીમહાવીરના ચરિત્ર વિષે લખવાની પ્રવૃત્તિ કરશે તો તેમાં ઘણી સફળતા મળશે એમ ખાત્રીપૂર્વક કહી શકાય. આ રીતે લખનાર શ્રીમહાવીરને, શ્રીબુદ્ધને, શ્રીકૃષ્ણને કે બીજા કોઇ મહાપુરૂષને ઓછું વત્તું લખીને અન્યાય તો નહિજ કરે. એકલે હાથે આવું કામ થવું અશક્ય નહિ તો દુઃશક તો જરૂર છે; એથી વિશ્વકોષની યોજના પ્રમાણે મહાવીરચરિત્ર રચનાની યોજના હાથ ધરવામાં આવે અને તે તે વિષયના અભ્યાસકોને ઉચિત કામ સોંપવામાં આવે તો એક આદર્શ મહાવીરચરિત્ર લખી શકાય અને એ મુખ્ય કામ કરતાં જૈનધર્મને લગતા અનેક જાતના ગૂઢ પ્રશ્નો અને રહસ્યોનો નિકાલ પણ થઇ જાય તેમજ જૈનધર્મનો ઇતિહાસ ઘણો સ્પષ્ટ થઇ જાય.

ખરી રીતે તો ' મહાવીરચરિત્રસાધનસંગ્રહાવલિ ' નામ રાખીને એક લેખમાળાજ કાઢવી જોઇએ અને તેમાં પૂર્વોક્ત સામગ્રીસંપન્ન મંડળ મહાવીર ચરિત્ર લખવાની દૃષ્ટિએ તે તે જાતના નિબંધો લખે અને એ બધા નિબંધોનું મથન કરતાં જે નવનીત નીકળે તે મહાવીરજીવનની સંકલનામાં અસાધારણ ઉપયોગી થાય.

વિશ્વહિતૈષી ભગવાન મહાવીરનું જીવન લખવાને સમગ્ર વિશ્વનું ઉપયોગી સાહિત્ય વિશ્વવ્યાપક દૃષ્ટિએ જ જોવું જોઇએ; અન્યથા એ લોકનાથની આશાતના થવાનો સંભવ છે. ભગવાન મહાવીરના ત્યાગધર્મને આચરનારો અને સર્વભૂતહિતે રતઃ મુનિગણ આ બાબત વિષે વિચાર કરે તો એ વિષે ઘણું થવાનો સંભવ છે. ભગવાન મહાવીરનું મંદિર અને તેમનું આ પ્રકારનું જીવનલેખન એ બે પ્રવૃત્તિમાં કઇ અધિક મૂલ્યવાન છે તે તો કેવળી જ કહી શકે. તેમ છતાં કોઈ પણ અંશે આ કામની કીંમત ઓછી નથીજ. આ તો સ્વ અને પરના હિતનું કામ છે માટે મુનિગણને વિનંતી કરૂં છું કે જરૂર તેઓ આ કામ માટે કટીબદ્ધ થઇને પ્રસ્થાન કરે.

મારી અલ્પમતિ પ્રમાણે ભગવાન મહાવીરના જીવન વિષે જે જે વિચારો મેં કરી રાખેલા તે આજે પ્રગટ કરૂં છું. હજુ પણ બીજા ઘણા વિચારો રહી જાય છે જેની પૂર્તિ કરવાનું અન્ય વિદ્વાનોને પ્રાર્થી વિરમું છું.

“ यदेव किञ्चिद्विषमप्रकल्पितं
पुरातनैरुक्तमिति प्रशस्यते ।
विनिश्चिताप्यद्यमनुष्यवाक्कृति-
र्न पठ्यते स्मृतिमोह एव सः ॥

શ્રીસિદ્ધસેન દિવાકર.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

परिशिष्ट

*

कल्पसूत्र

१ " न खलु एयं भूअं न एयं भव्वं न एयं भाविस्सं—जं णं अरिहंता वा चक्कवट्टी वा बलदेवा वा वासुदेवा वा अंतकुलेसु वा पंतकुलेसु वा सुच्छकुलेसु वा दरिद्दकुलेसु वा किवणकुलेसु वा भिक्खागकुलेसु वा माहणकुलेसु वा आयाइंसु वा आयाइंति वा आयाइस्संति वा। एवं खलु अरि० च० ब० वा० उग्गकुलेसु वा भोगकुलेसु वा राइण्णकुलेसु वा इक्खागकुलेसु खत्तियकुलेसु वा हरिवंसकुलेसु वा अन्नयरेसु वा तहप्पगारेसु विसुद्धजाइकुलवंसेसु आयाइंसु वा आयाइंति वा आयाइस्संति वा ॥

२ " तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे × × × उच्चट्ठाणगएसु गहेसु पढमे चंदजोए सोमासु दिसासु वितिमिरासु विसुद्धासु जइएसु सव्वसउणेसु पयाहिणाणुकूलंसि भूमिसप्पिंसि मारुयंसि पवायंसि निप्फन्नमेइणीयंसि कालंसि पमुइयपक्कीलिएसु जणवएसु × × दारयं पयाया "

सुबो० पृ० १२६

अचेतना अपि दिशः प्रसेदुर्मुदिता इव
वायवोऽपि सुखस्पर्शा मन्दं मन्दं ववुस्तदा ॥

उद्द्योतस्त्रिजगत्यासीद् दध्वान दिवि दुन्दुभिः ।
नारका अप्यमोदन्त भूरप्युच्छ्वासमासदत् ।

ललितविस्तर

१ " किं कारणं हि भिक्षवः ! बोधिसत्त्वः कुलविलोकितं विलोकयति स्म ? न बोधिसत्त्वा हीनकुलेषु उपपद्यन्ते चण्डालकुलेषु वा वेणुकारकुलेषु वा रथकारकुलेषु वा पुक्कसकुलेषु वा । अथ तर्हि कुलद्वये एव उपपद्यन्ते—ब्राह्मणकुले, क्षत्रियकुले च । तत्र यदा ब्राह्मणगुरुको लोको भवति तदा ब्राह्मणकुलेषु उप०, यदा क्षत्रियगुरुको लोको भवति तदा क्षत्रियकुले उपपद्यन्ते "

—पृ० २१

२. "यदा बोधिसत्त्वश्चरमभविक जायते यदा च अनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्यते तदा अस्य इमानि एवंरूपाणि ऋद्धिप्रातिहार्याणि भवन्तिः—

तस्मिन् खलु पुनर्भिक्षवः ! समये संहर्षितरोमकूपजाताः सर्वसत्त्वा अभूवन् । महतश्च पृथिवीचालस्य लोके प्रादुर्भावोऽभूत् भैरवस्य रोमहर्षणस्य । अघट्टितानि च दिव्यमानुष्यकाणि तूर्याणि संप्रवादितानि सर्वर्तुकालिकाश्च वृक्षास्तस्मिन् × संकुसुमिताः फलिताश्च । विशुद्धाच्च गगनतलात् मेघशब्दः श्रूयते स्म । अपगतमेघाच्च गगनाच्छनैः सूक्ष्मसूक्ष्मो देवः प्रवर्षति स्म । नानादिव्यकुसुमवस्त्र-आभरण—गन्ध—चूर्ण—व्यामिश्राः परमसुखसंस्पर्शाश्च सौम्याः सुगन्धवाताः प्रवायन्ति स्म । व्यपगततमो—रजो-धूमनिहाराश्च सर्वा दिश सुप्रसन्ना विराजन्ते स्म । उपरिष्टाच्चान्तरिक्षाद् अदृश्या गम्भीरा महाब्रह्मघोषा श्रूयन्ते स्म । सर्वेन्द्र-सूर्य-शक्र-ब्रह्म-लोकपालप्रभा-

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

आभिभूता अभवन् । × × × सर्वा अकुशलक्रिया: प्रतिविरता: । व्याधितानां सत्त्वानां व्याधय: उपशान्ता: । क्षुत्पिपासितानां स० क्षुत्पिपासा प्रस्रब्धा अभूवन् । मद्यमदमत्तानां च स० मदापगम: संवृत्त: उन्मत्तैश्च स्मृति: प्रतिलब्धा । चक्षुर्विकलैश्च स० चक्षु: प्रतिलब्धम् । श्रोतोविकलैश्च स० श्रोत: । मुखप्रत्यङ्ग-विकलेन्द्रियाश्च अविकलेन्द्रिया: संवृत्ता: । दारिद्रैश्च धनानि प्रतिलब्धानि । बन्धनबद्धाश्च बन्धनेभ्य: विमुक्ता: । आवीचिमादिं कृत्वा सर्वनैरयिकाणां सत्त्वानां सर्वकारणाद् दु:खं तस्मिन् समये प्रस्रब्धम् । तिर्यग्योनिगतानामन्याऽन्यं भक्षणादिदु:खम् , यमलौकिकानां स० क्षुत्पिपासादिदु:खं व्युपशान्तमभूत् । पृ० ९८

" यथा च ज्वलन: शान्त: सर्वा नद्य: स्ववस्थिता: ।
सूक्ष्मं च कम्पते भूमि: भविता तत्त्वदर्शक: ॥

पृ० ११२

२ " दिक्कुमार्योऽष्टाधोलोकवासिन्य: कम्पितासना: ।
अर्हज्जन्माऽवधेर्ज्ञात्वाऽभ्येयुस्तत्सूतिवेश्मनि ॥ २

भोगंकरा भोगवती सुभोगा भोगमालिनी ।
सुमित्रा वत्समित्रा च पुष्पमाला त्वनिन्दिता ॥
नत्वा संवर्तेनाऽशोधयन् क्ष्मामायोजनमितो गृहात् ॥
मेघंकरा मेघवती सुमेघा मेघमालिनी ।
तोयधारा विचित्रा च वारिषेणा बलाहका: ॥६॥
अष्टोर्ध्वलोकादेत्यैतास्तत्र गन्धाम्बु-पुष्पौघवर्षं
हर्षाद् वितेनिरे ।

अथ नन्दोत्तरानन्दे आनन्दा नन्दिवर्धिनी ।
विजया वैजयन्ती च जयन्ती चापराजिता ॥ ८॥
एता: पूर्वरुचकादेत्य विलोकनार्थं दर्पणमग्रे धरन्ति ।

३ " इति हे भिक्षव: ! जाते बोधिसत्त्वे मातु: कुक्षिपार्श्वमक्षतमनुपहतमभवद् यथा पूर्वं तथा पश्चात् त्रिभविष्यदम्बुकूपा: प्रादुरभवन् । अपि च सुगन्धतैलपुष्करिण्य: पञ्च अप्सर:सहस्राणि दिव्यगन्धपरिवासिततैलपरिगृहीतानि बोधिसत्त्वमातरमुपसंक्रम्य सुजातजातताम् , अक्लान्तकायतां च परिपृच्छन्ति स्म । पञ्च च अप्सर:स० दिव्यानुलेपनपरिगृहीतानि बोधि० सुजात० प० । पञ्च अप्सर:सहस्राणि दिव्यदारकचीवरपरि० बो० सु० प० । पञ्च च अप्सर:स० दारकाऽऽभरणपरि० बो० सु० प० । पञ्च च अप्सर:स० दिव्यतुर्यसंगीतिसंप्रभणितेन बो० सु० प० । यावन्तश्च इह जम्बु-

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

एताश्च सामानिकानां प्रत्येकं चत्वारिंशच्छतैर्युताः ।
महत्तराभिः प्रत्येकं तथा चतसृभिर्युताः ॥
अङ्गरक्षैः षोडशभिः सहस्रैः सप्तभिस्तथा ।
कटकैस्तदधीशैश्च सुरैश्चान्यैर्महर्द्धिभिः ॥२०॥

શ્રીમહાવીર ભગવાનના અતિશયો

४ खे धर्मचक्रं चमराः सपादपीठं मृगेन्द्रासनमुज्ज्वलं च । छत्रत्रयं रत्नमयध्वजोंऽह्रिन्यासे च चामिकरपङ्कजानि ॥

अभिधानचिन्तामणि कांड १ श्लो. ६१

द्वीपे बाह्या पञ्चाऽभिज्ञा ऋषयस्ते सर्वे गगनतलेन आगत्य राज्ञः शुद्धोदनस्य पुरतः स्थित्वा जयवृद्धिमनुश्रावयन्ति स्म । **पृ० ११०**

'अथ तस्मिन् समये षष्टिअप्सरःशतसहस्राणि कामावचरदेवेभ्य उपसंक्रम्य मायादेव्या उपस्थाने परिचर्यां कुर्वन्ति स्म ।' **पृ० ९५**

શ્રી બુદ્ધભગવાનના અતિશયો

४ तस्य प्रक्रामत उपरि अन्तरीक्षे अपरिगृहीतं दिव्यश्वेतं विपुलं छत्रम् चामरशुभे गच्छन्तमनुगच्छन्ति स्म । यत्र यत्र बोधिसत्त्वः पदमुत्क्षिपति स्म तत्र पद्मानि प्रादुर्भवन्ति स्म ॥ **पृ० ९६**

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org